

**КВАЛІФІКОВАНЕ ВЧИТЕЛЬСТВО ЯК ЗАПОРУКА ВИСОКОЇ ЯКОСТІ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ**

*Шеверун Надія Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, науковий співробітник
Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ*

Постановка проблеми. Перше десятиліття XXI ст. характеризується посиленою увагою до питань модернізації освітньої галузі. Оновлення сектору загальної середньої освіти та покращення її якості постало першочерговим стратегічним напрямом розвитку національної системи освіти України та сьогодні спрямовується на досягнення рівня кращих світових стандартів. Кваліфіковане вчительство є важливим механізмом забезпечення якості загальної середньої освіти. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність постійного підвищення кваліфікації, професійної мобільності, компаративного дослідження проблеми професійної підготовки висококваліфікованих фахівців. У цьому контексті актуалізується потреба вивчення досвіду організації педагогічної освіти, накопиченого провідними зарубіжними країнами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Освітня система Німеччини завжди привертала увагу вітчизняних дослідників. Проблеми професійної освіти ФРН стали предметом дослідження багатьох українських науковців: Н. Абашкіної, А. Андрощук, Л. Отроценко, С. Павлюк, А. Турчина, Н. Удовиченко та ін. Вивчення наукових джерел свідчить про посилення

інтересу багатьох науковців до проблем становлення і розвитку педагогічної освіти в Німеччині. Зокрема, аналіз процесу становлення та розвитку системи підготовки педагогічних кадрів у Німеччині здійснено в дисертаційному дослідженні В. Гаманюк. Дадактичні основи професійної підготовки майбутніх вчителів у ФРН проаналізовано в науковій праці Н. Козак. Вітчизняними педагогами-компаративістами досліджуються особливості реформування системи педагогічної освіти Німеччини (Н. Махиня), підготовка вчителя до педагогічного спілкування у вищих навчальних закладах Німеччини (Л. Чулкова). Проблема якості освіти та її забезпечення знаходиться у полі дослідження багатьох українських науковців: О. Ляшенко, Т. Лукіної, І. Іванюк, В. Кременя, О. Савченко. Питання відстеження якості освіти в зарубіжжі досліджують такі українські компаративісти як І. Зварич, О. Локшина, О. Пермякова, І. Шимків та ін.

Формулювання цілей статті. Метою цієї статті є з'ясування особливостей забезпечення висококваліфікованого вчительства як запоруки високої якості загальної середньої освіти у Німеччині.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Німеччині, як і в інших європейських країнах, якість освітньої діяльності завжди була пов'язана з перспективами розвитку цивілізації та рефлексією соціально-суспільних змін. Під якість освіти німецькі дослідники розуміють системну характеристику освіти, що відображена в критеріях оцінювання процесу і результату освітньої діяльності у порівнянні з ідеальною моделлю чи освітнім стандартом [2, с. 35; 4, с. 323–335; 5, с. 89–112]. Іншими словами, якість освіти можна визначити як міру відповідності її педагогічної ефективності соціальним потребам, потребам розвитку учасників навчально-пізнавальної діяльності та освітнім стандартам.

Дослідженню проблеми якості загальної середньої освіти присвячені напрацювання багатьох німецьких вчених: К. Арнольд (K. Arnold), Х. Бамбах (H. Vambach), С. Бойтель (S. Beutel), Ф. Вінтер (F. Winter), В. Захер (W. Sacher), К. Інгенкамп (K. Ingenkamp), Г. Ленерт (G. Lienert), К. Тільманн (K. Tillmann), Й. Цігенштек (J. Ziegenspeck), А. Юргенс (E. Jürgens) та ін., які зазначають, що однією із важливих складових забезпечення якості загальної середньої освіти є висококваліфіковані педагогічні кадри, яким відводиться значна роль у здійсненні навчально-виховного процесу.

На сучасному етапі у всіх землях відбувається реформування з підготовки вчителів для всіх типів шкіл, під час якого особлива увага звертається на наступні заходи:

- ширша практична орієнтація навчального процесу під час підготовки вчителів;
- інтенсифікація відносин між теоретичним і практичним етапом навчання;
- особлива значущість адаптивного періоду для молодих викладачів;
- заходи з підвищення рівня педагогічної практики шляхом запровадження діагностики на перевірку рівня методичної компетентності.

Основою для поточних ініціатив з реформування педагогічної освіти стали пропозиції комітету 1999 року, створеному при Постійній конференції, що складається з експертів науки та освітніх адміністраторів (Gemischte Lehrerbildung Kommission) та рекомендацій Наукової ради 2001 року (Wissenschaftsrat) стосовно майбутньої структури підготовки вчителів. Пропозиції комітету були ухвалені Постійною конференцією міністрів освіти і

культури, профспілкою вчителів та іншими спілками у сфері освіти в жовтні 2002 року щодо фактичних обов'язків та відповідальності сучасних вчителів (Aufgaben von Lehrerinnen und Lehrern heute – Fachleute für Das Lernen). Згідно цієї декларації, до числа основних обов'язків вчителів як експертів у навчанні належить планування, організація та здійснення процесу викладання та навчання [3, с. 9–11]. Німецькі вчителі постійно розвивають свої компетенції, беручи участь у міжшкільних конференціях та курсах підвищення кваліфікації. Що стосується розвитку школи та підвищення якості загальної середньої освіти, вчителі також беруть участь у роботі комітетів і установ на регіональному рівні, виконують адміністративні завдання і несуть певну відповідальність у рамках шкільної адміністрації.

У грудні 2004 року Постійною конференцією міністрів освіти і культури було прийнято стандарти підготовки вчителів (Standards für die Lehrerbildung: Bildungswissenschaften). Стандарти містять кілька вказівок стосовно компетенцій, які повинні набути вчителі для того, щоб успішно організувати свою професійну діяльність. Зокрема, уміння вчителя знайти способи вирішення труднощів і конфліктів в школі і на уроці, створення сприятливого клімату для відкритого навчання, створення ситуації успіху тощо. До стандартів цієї компетенції відносяться знання про комунікацію, способи вирішення конфліктів, організації процесу навчання в умовах суб'єкт-суб'єктних стосунків, застосування сучасних комунікативних технологій і рефлексії свого досвіду.

Аналіз офіційних компетенцій і стандартів як вимог до підготовки вчителя дає можливість відмітити реалізацію нової комунікативної методологічної основи теоретико-практичної професійної підготовки майбутнього вчителя Німеччини в аспекті педагогічного спілкування і визначити критерії професіоналізму вчителя. Інтегральний критерій розглядає теоретико-практичну підготовку як процес і результат готовності виконувати функції вчителя на основі прийнятих стандартів компетенцій. До особових критеріїв вчителя-європейця також відносяться високий рівень володіння соціальною і професійною комунікацією, відсутність агресивності, здатність до компромісу і взаємодії з учнями, об'єктивне оцінювання і діагностика результатів навчання і виховання кожного учня. Критеріями професіоналізму в області дидактики є уміння вчителя в області комунікації: стиль спілкування, відкрите навчання, відчуття свободи навчання, прийоми спостереження, контролю, виправлення помилок, стимулювання пізнавальної діяльності тих, хто навчається. У реальному житті школи ці параметри професійної діяльності вчителя інтерпретуються не як талант, а як професіоналізм.

У жовтні 2008 року Постійна конференція прийняла загальні вимоги щодо організації та змісту підготовки вчителів, які застосовуються у всіх землях (Ländergemeinsame inhaltliche Anforderungen für die Fachwissenschaften und der Fachdidaktiken in Lehrerbildung). У поєднанні зі стандартами для підготовки вчителів, вони служать основою для акредитації та регулярного оцінювання навчальних курсів, які пропонуються з метою фахового зростання вчителів [3, с. 15–18]. Усі землі Німеччини зосереджують значну увагу на підвищення кваліфікації вчителів протягом їхньої професійної діяльності з метою покращення якості їх роботи. Тому всі викладачі мають доступ до безперервного професійного розвитку, який здійснюється на основі відвідування ними курсів при міністерствах освіти або пов'язаних з ними

установ.

До підготовки вчителів в Німеччині підходять відповідально. У співтоваристві, де утворюються нові складні культурні конгломерати, на державному рівні розробляється система заходів, спрямованих не лише на навчання студентів у вищих навчальних закладах, але і на їх подальшу освіту: референдаріат (робота випускника вищого навчального закладу під керівництвом досвідченого вчителя), регулярне підвищення кваліфікації, що надає право говорити про безперервну освіту вчителів. При цьому відмітимо, що випускники вищих навчальних закладів не отримують дипломів безпосередньо після закінчення університету. Впродовж двох років вони є учителями-практикантами, що передбачає проведення уроків по предмету, участь в занятті після роботи, що проводиться радником по предмету (у вітчизняній школі це методист) для молодих фахівців двічі на тиждень. У разі успішного проходження референдаріата випускники вищих навчальних закладів отримують диплом встановленого зразка про вищу освіту і можуть працювати в школі в якості вчителя.

У педагогічних, технічних, художніх академіях, університетах, вищих технічних, педагогічних, теологічних і художніх школах існують певні особливості в підготовці фахівців, що дозволяє диференціювати кваліфікацію німецьких вчителів. Академії і університети у своїй діяльності більше орієнтовані на теорію і наукову роботу. Педагогічні вищі школи більше уваги приділяють прикладним дослідженням, вивченню методики, дидактики, психології, проведенню шкільної практики. Принцип культурної автономії земель, децентралізація освіти в Німеччині також наклали певний відбиток на особливості навчання у вищих навчальних закладах і підготовку майбутніх фахівців. Передусім, це стосується форми проведення вступних іспитів до вузу, кількості дисциплін, що вивчаються студентами, проходження практики, спеціалізації, часу навчання. Німецькі вищі навчальні заклади готують вчителів на денній формі навчання для гімназій, інтегрованої, реальної, основної і початкової шкіл. Час навчання варіюється залежно від того, в якому типі шкіл планує працювати випускник. Перехід вчителів з одного типу школи в інший в Німеччині можливий тільки за умови проходження ними додаткового навчання і складання іспитів, що підтверджують відповідність претендента займаній посаді. Перевестися в школу іншої федеральної землі Німеччини неможливо у зв'язку з умовами підготовки студентів у вищих навчальних закладах. Програми і навчальні плани окремих федеральних земель різняться настільки, що вчителі, що отримали диплом у вищих навчальних закладах однієї землі, згідно з німецьким законодавством, не можуть бути прийняті на роботу в школу іншої федеральної землі. Повна педагогічна освіта складає в німецькому вищому навчальному закладі 10 семестрів. Наприклад, викладати німецьку, латинську, англійську, французьку мови, математику, мистецтво в гімназії можуть тільки вчителі, що пройшли підготовку саме по такому університетському курсу. Вчителі з так званою "повною" освітою належать до найбільш високооплачуваної категорії педагогічних кадрів. Спеціальність вчителя для інтегрованої, основної, реальної і початкової шкіл так само можна отримати в німецькому вищому навчальному закладі. Час навчання складає в середньому на 2-3 семестри менше, ніж для підготовки вчителя гімназії (залежно від федеральної землі). Проблема підготовки і постійного підвищення кваліфікації німецьких вчителів набуває нині нового

формату [6, с. 41–43]. У Німеччині існує державна система безперервної підготовки вчительських кадрів. У цій системі існує загальне, що є типовим для усіх федеральних земель, і відмінне, що характеризує кожен регіон як самостійну одиницю. Система безперервної освіти вчителів важлива з кількох причин: Німеччина – високорозвинена країна, яка прагне зберегти провідні позиції в економіці, науці та освіті. У зв'язку з цим виникає наполеглива необхідність в постійному підвищенні кваліфікації викладачів, що готують фахівців для усіх галузей знань. На думку німецьких вчених В. Шліма (W. Schlimm) і В. Цахаріаса (W. Zacharias), мета роботи інститутів підвищення кваліфікації – це сприяння розвитку умов для формування системи безперервної художньо-педагогічної освіти [1, с. 11–14]. Їх діяльність спрямована на створення єдиного освітнього простору Німеччини на основі розробки концепції безперервного загальнокультурного і професійного розвитку педагога, державної стратегії і програми перспективного розвитку освіти в країні. У своїй діяльності інститути підвищення кваліфікації об'єднують науково-дослідні, навчально-методичні, організаційно-педагогічні, координаційно-управлінські і видавничі функції. Відмінності системи підвищення кваліфікації німецьких вчителів полягають в наявності Інституту модераторів (свого роду методистів, фахівців високої кваліфікації, що проводять заняття з молодими вчителями); варіативності й багатоступінчастості курсів підвищення кваліфікації вчителів; медіаорієнтованості навчальних предметів [6, с. 52–55]. Уряд Німеччини, міністерства освіти і культури федеральних земель відповідально підходять до підвищення кваліфікації вчителів. Це виражається в проведенні додаткової атестації, передуючої складанню іспиту на професійну придатність на посаду вчителя і атестації по предмету; у апробації новітніх засобів навчання.

Курси з підвищення кваліфікації вчителів організуються в землях на центральному, регіональному або місцевому рівні. На центральному рівні у всіх землях навчання відбувається в Інститутах підвищення кваліфікації, які підпорядковуються Міністерствам освіти і культури. Такі інституції носять різні назви: Державна академія (staatliche Akademie) або Академічний інститут підвищення кваліфікації вчителів (wissenschaftliches Institut für Lehrerfortbildung). На регіональному рівні навчання здійснюється в Інститутах підвищення кваліфікації та їх філіалах, а також середніми ланками шкільного інспекторату. На місцевому рівні навчання забезпечується нижчими ланками шкільного інспекторату (Schulämter), а також на базі самих шкіл у формі семінарів, конференцій, колоквіумів. Підвищення кваліфікації також доступне у вигляді курсів дистанційного навчання. Взагалі, тривалість навчання залежить від рівня організації. Так, на місцевому або регіональному рівні навчання зазвичай проводиться в другій половині дня або у вечірній час як одноденна сесія чи у вигляді серії занять декілька разів на тиждень. Проте інколи заняття можуть організуватися і протягом всього дня. Навчання на центральному рівні триває мінімум від двох до п'яти повних днів. Взагалі навчання на цьому рівні може тривати до двох місяців.

Висновки. Отже, згідно з принципом культурного суверенітету (Kulturhoheit), підготовка вчителів у Німеччині показує високу ступінь диверсифікації за рівнями і типами навчальних закладів. Крім того, підготовка вчителів поєднує предметне навчання, наукову підготовку та тематичні дидактики, а також забезпечує значуще співвідношення теорії і практики

викладання під час підготовки майбутніх фахівців. Крім того, навчальні дисципліни, які викладаються під час першого етапу підготовки вчителів мають бути адаптовані до навчального процесу другого етапу підготовки, переважно практичного. Значну роль у фаховій діяльності вчителів відіграють курси підвищення кваліфікації різного рівня, які відкривають нові перспективи для їхньої кар'єри. Все це формує основу для акредитації та регулярного оцінювання рівня професійної компетентності вчителів і водночас виступає важливим елементом гарантії якісного розвитку шкільної освіти і процесу навчання.

Резюме. Кваліфіковане вчительство є важливим механізмом забезпечення якості загальної середньої освіти. Проблема професійної педагогічної освіти та забезпечення якості шкільної освіти завжди була предметом наукового і практичного інтересу вчених. Дослідження німецького досвіду є важливим з погляду використання ефективних стратегій забезпечення якості загальної середньої освіти в Україні. Зокрема, питання підготовки і підвищення кваліфікації педагогічних кадрів завжди були в центрі освітянської політики уряду Німеччини. Це підтверджується розробленням законодавчої бази, затвердженням єдиних стандартів підготовки вчителів, а також запровадження комплексної системи щодо підвищення кваліфікації вчителів протягом їхньої професійної діяльності з метою покращення якості їх роботи. **Ключові слова:** якість освіти, кваліфіковане вчительство, підготовка та підвищення кваліфікації вчителів Німеччини.

Резюме. Квалифицированное учительство является важным механизмом обеспечения качества общего среднего образования. Проблема профессионального педагогического образования и обеспечения качества школьного образования всегда была предметом научного и практического интереса ученых. Исследование немецкого опыта является важным с точки зрения использования эффективных стратегий обеспечения качества общего среднего образования в Украине. В частности, вопросы подготовки и повышения квалификации педагогических кадров всегда были в центре просветительской политики правительства Германии. Это подтверждается разработыванием законодательной базы, утверждением единственных стандартов подготовки учителей, а также ввод комплексной системы относительно повышения квалификации учителей в течение их профессиональной деятельности с целью улучшения качества их работы. **Ключевые слова:** качество образования, квалифицированное учительство, подготовка и повышение квалификации учителей Германии.

Summary. The skilled teaching is the important mechanism of general secondary education quality assurance. A problem of vocational pedagogical education and school education quality assurance has always been the object of scientific and practical interest of scientists. The research of German experience is important from the point of effective strategies using for general secondary education quality assurance in Ukraine. In particular, questions of training and increasing of pedagogical personnel qualifications has always been in the centre of government elucidative politics in Germany. It is confirmed by development of legislative base, claim of single teachers' training standards as well as input of the complex system in relation to teachers training qualifications increasing during their professional activity in order to improve the quality of their work. **Keywords:** quality of education, skilled teaching, training and increasing of pedagogical

personnel qualifications in Germany.

Література

1. Bildungswege in Deutschland. – Zentrale Auslands und Fachvermittlung (ZAV). – Berlin. – 2011. – 26 s.
2. Kempfert G. Pädagogische Qualitätsentwicklung: ein Arbeitsbuch [für Schule und Unterricht] / G. Kempfert, H.-G. Rolf. – Weinheim: Beltz, 1999. – 175 s.
3. Linten M. Qualität in der beruflichen Bildung / Markus Linten; Sabine Prüstel. – Bonn, 2010. – 27 s.
4. Peek R. Die Bedeutung vergleichender Schulleistungsmessungen für die Qualitätskontrolle und Qualitätsentwicklung von Schulen und Schulsystemen / R. Peek // Leistungsmessungen in Schulen. – Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 2002. – S. 323–335.
5. Strittmatter A. Qualitätsmanagement und Evaluation an Schulen / A. Strittmatter // Effektive Schulführung: Chancen und Gefahren des Public Managements im Bildungswesen. – Bern: Haupt, 2002. – S. 89–112.
6. Weißhuhn G. Gutachten zur Bildung in Deutschland / Gernot Weißhuhn. – Köln: Moeker Merkur Druck. – 2011. – 97 s.